Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Fordítástudományi Doktori Program

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Tamás Dóra Mária

A GAZDASÁGI SZAKSZÖVEGEK FORDÍTÁSÁNAK TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEIRŐL AZ OLASZ–MAGYAR NYELVPÁR ESETÉBEN

Témavezető:
Dr. Fóris Ágota PhD., habilitált egyetemi docens

Budapest, 2010

1. A kutatás tárgya

Doktori disszertációmat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Fordítástudomány Doktori Programjában végzett vizsgálataim eredményei alapján állítottam össze. Kutatásom tárgyát a gazdasági szakszöveg-fordítás terminológiai kérdései képezik, ezen belül az olasz–magyar nyelvpárban végeztem elemzéseimet. A terminológiai kutatásokat a témavezető által irányított Terminológiai Kutatócsoport (TERMIK) tagjaként folytattam.

A gazdasági szakszövegek fordítása során a legtöbb nehézség a *terminológiai vonatkozásokban* mutatkozik meg. Ennek megfelelően kutatásaim középpontjába a *terminológia* kérdéseit helyeztem, e diszciplína szemléletmódját, módszereit és eszközeit vizsgáltam. A terminológia az elmélet és a gyakorlat oldaláról egyaránt kínál megoldást a fordítás minőségének biztosítására. A terminológiai és a fordítói szemléletmódot és módszereket összehasonlítottam, és példákkal illusztráltam. A két terület egymáshoz közelítése új eredményeket hozhat, és hozzájárulhat a fordítások és a fordítóképzés minőségi javulásához, valamint a fordítók terminológiai tudatosságának növeléséhez.

2. A kutatás célja

Kutatásom célja annak megállapítása volt, milyen szemléletmóddal, módszerekkel és modern, megbízható eszközökkel lehet a gazdasági szakfordítók munkáját segíteni és a gazdasági szakfordítások minőségét javítani. Vizsgálataim középpontjába a terminológiát helyeztem, és annak szerepét vizsgáltam elméleti (a nyelvészet) és gyakorlati (a fordítói segédeszközök) oldalról.

Az általam megfogalmazott egymásba kapcsolódó kutatási célok a kutatás során konkrét kutatási feladatokba ágaztak ki. A vizsgálatok céljai a következők voltak:

- az interdiszciplináris kutatási feladat során érintett tudományterületek alapfogalmainak terminológiai szemléletű elemzése és leírása;
- a magyar–olasz gazdasági terminusok feldolgozottsági fokának és hitelességének vizsgálata a fordítók szempontjából a hazai kiadású fordítói segédeszközökben;
- a modern fordítói segédeszközök, azon belül a fordítói terminológiai adatbázisok összeállítása elméleti alapjainak, szerkezeti és formai elemeiknek, és megbízhatóságuk kritériumainak elemzése és leírása;
- a gazdasági terminusok terminológiai harmonizációs elveinek és módszereinek feltérképezése;
- egy kiválasztott gazdasági domén (tárgykör) terminológiai elemzése és az eredmények modern módszerekkel való feldolgozása.

3. Kutatási módszerek

A kutatás során többféle, egymást kiegészítő módszert alkalmaztam. Vizsgálataim alapvetően leíró jellegű, kvalitatív, empirikus vizsgálatok. A kutatási módszerek kiválasztásában támpontot jelentettek számomra Klaudy (1997, 2007), Heltai (2004, 2005), Fóris (2008) és Lévy (2008) írásai. Alapvető fontosságúnak tartottam az olyan általános követelmények betartását, mint a pontosság, a megismételhetőség és az objektivitás.

Hagyományos, könyvtári kutatómunkát végeztem a szakirodalmi előzmények összegyűjtéséhez, amelyet internetes keresésekkel egészítettem ki. Forrásként referenciaműveket, tudományos írásokat, szakmai kézikönyveket és internetes forrásokat használtam fel. A szaknyelvi kutatásnak és a terminológiai

kutatásnak más és más a kiindulópontja, így kutatásom során szinkrón jellegű terminológiai, nem pedig szociolingvisztikai vizsgálatokat végeztem. Terminológia alatt nem a szaknyelvkutatás egy szűk területét értem, hanem a terminológia elméleti és módszertani vizsgálatainak alkalmazását. Míg a szaknyelvkutatás elsősorban nyelvészeti rendszerező megközelítéssel elemzi a szaknyelvet, a terminológia – a wüsteri alapelvekre építve – mint fogalmi rendszert vizsgálja, és nem tekint el a nyelv és szakismeretek egységétől (Oeser, Picht 1985). Mivel azonban a két terület között vannak átfedések, ezért a szakirodalmi bevezetőben figyelembe vettem a szaknyelvkutatás eredményeit is. Vizsgálataimat a későbbiek során az üzleti nyelv terminusainak elemzésére szűkítettem le.

Kétféle típusú szótárelemzést végeztem. Egyrészről összehasonlító kritikai módszerrel elemeztem a nyomtatott és elektronikus fordítói segédeszközök formai és tartalmi elemeit, amelyhez lexikográfiai módszereket is alkalmaztam. Másrészről terminológiai szempontból elemeztem a nyomtatott és elektronikus szakszótárakban a gazdasági terminusok szótári ekvivalenseinek megadását (olasz–magyar nyelvpárban). Ez utóbbi vizsgálatoknál úgy döntöttem, hogy többéves munkám eredményeit a kutatás folyamatában szemléltetem, így a nyomtatott és elektronikus szótárakban végzett fogalmi azonosság vizsgálatánál az ekvivalenciaesetek hagyományos, hármas terminológiai osztályozása szerepel (teljes ekvivalencia, részleges ekvivalencia és az ekvivalencia hiánya), majd a későbbiekben kiindulásként ennél összetettebb osztályozást alkalmaztam, és az ekvivalenciaesetekre új szempontrendszert dolgoztam ki. Ezt az indokolta, hogy a korábbi eredmények alapján ismertem fel egy összetettebb szempontrendszer kialakításának szükségességét.

A legújabb fordítói segédeszközök közül egy-egy elektronikus terminológiai adatbázist és tudásbázist mutatok be. Ehhez megvizsgáltam két olaszországi egyetem (a trieszti és a bolognai) terminológiai adatbázisát és

tudásbázisát, valamint röviden ismertetek egyéb fontosabb, nemzetközi, vállalati és intézményi adatbázisokat is.

A gazdasági terminusok terminológiai harmonizációs szempontú elemzésekor figyelembe vettem a vonatkozó szabványok, tudományos publikációk és a gyakorlati elemzések eredményeit. Ezek figyelembe vételével dolgoztam ki a gazdasági terminusokra az ún. *fordítói-* és *fordítási harmonizációt* és az ekvivalenciaesetek csoportosítását.

4. Kutatási kérdések

A kijelölt célok megvalósításához vezető út meghatározásában a következő munkahipotézisek vezettek:

- a gazdasági terminusok feldolgozottsági foka és hitelessége nem felel meg a mai kor minőségi igényeinek a hazai, ma rendelkezésre álló olasz–magyar szakfordítói segédeszközökben; különösen igaz ez a gazdasági szakszövegek (például cégiratok) terminusaira a hiteles fordításban;
- a szakfordítót egyfelől a terminológiai szemléletmód és módszerek elsajátítása segítheti a munkájában; a terminológiai elvek és módszerek olyan esetben is támpontot nyújthatnak, amikor a fogalmi ekvivalencia csak részben vagy egyáltalán nem áll fenn a terminusok között; ebből a célból a terminológiai harmonizációs eljárások segítségével ajánlások dolgozhatók ki a gazdasági terminusok fordítására;
- a szakfordítót az elektronikus terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok segíthetik munkájában; a terminológia elveinek és módszereinek betartása biztosítja a megbízhatóságot.

5. Az értekezés felépítése

Az értekezés kilenc fejezetből áll, amelyhez *tartalomjegyzék, bevezetés, összefoglalás, irodalom* és *források*, valamint *függelék* tartozik. Az *első fejezet*, a kutatás tárgyát és a témaválasztás okát tárgyalja.

A *második fejezet* a téma szempontjából releváns nemzetközi és hazai szakirodalmat tekinti át. A terminológiai áttekintésben elsősorban az alábbi tudományos írásokra támaszkodom. A modern terminológia atyjának tartott Wüster (1985) posztumusz megjelent *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie* című írása mellett olyan, a mai szemléletet tükröző alapműveket is figyelembe vettem, mint Arntz, Picht és Mayer (2009) *Einführung in die Terminologiearbeit* című könyve. A mű alapját a wüsteri alapelvek képezik, a terminológiai fogalmak értelmezésében pedig a szabványok töltenek be hangsúlyos szerepet. Fontosnak tartottam az olaszországi egyetemi terminológiai műhelyek eredményeinek hasznosítását gyűjteményes kötetekben, különálló tanulmányokban és disszertációkban megjelent tudományos eredményeit (Magris et al. 2002, Albertazzi 2000, Agrario 2003, Castagnoli 2003, 2006). A hazai kutatások közül elsősorban Fóris (2005) *Hat terminológia lecke* című könyvében közzétett ismeretekre támaszkodtam. A TERMIK kutatócsoport tudományos közleményei mellett más hazai és nemzetközi tudományos szakirodalomra is támaszkodom. Ezen felül figyelembe vettem a nemzetközi szabványokban (ISO, DIN) leírtakat is.

E fejezet rövid összefoglalást tartalmaz a terminológiáról, ezen belül körüljár olyan alapvető fogalmakat, mint a *terminológia*, a *terminográfia*, a *terminus*, az *ekvivalencia*, a *definíció*, a *terminológiai rendszer*, a *terminológiai harmonizáció* és a *terminológiai norma*. Kitér a terminológia helyzetére és feladataira. Ezt követően elemzi a lexikográfia és a terminológia kapcsolatát és szemléletbeli különbségeit. Röviden felvázolja a terminológia és a

fordítástudomány, illetve a terminológus és a szakfordító feladatait. A fejezetet a szaknyelv- és a gazdasági szaknyelvkutatás, valamint az olasz és magyar gazdasági szaknyelv kérdéseinek bemutatása zárja.

A *harmadik fejezet* kijelöli a kutatási kérdéseket, célokat és módszereket. Beszámol a kutatási eredmények lehetséges felhasználási területeiről. A *negyedik fejezet* a gazdaságot és a gazdasági szaknyelvet mint fogalmat járja körül, terminológiai szempontból tesz kísérletet azok leírására. Az *ötödik fejezet* bemutatja a fordítói segédeszközök típusait: a nyomtatott és az elektronikus szótárakat. Kiemelt része a fejezetnek a fogalmi azonosság vizsgálata a nyomtatott gazdasági szótárakban és offline elektronikus szótárakban. A *hatodik* fejezet a terminológiai adatbázisokról szól. A terminológiai adatbázisok a fordítók számára előremutató, modern segédeszközök, amelyek megléte és használata elengedhetetlen a fordítói munkához. Részletesen leírom a Trieszti Tudományegyetem (Università degli Studi di Trieste) és a Bolognai Tudományegyetem (Alma Mater Studiorum Università di Bologna) Fordító- és Tolmácsképző Intézetének terminológiai projektjeit és az ezek keretében elkészült terminológiai adatbázisokat, formai és tartalmi szempontból. Végül röviden kitérek további terminológiai adatbázisokra és terminológiai kezdeményezésre. Mivel kutatásomat folyamatában szemléltetem, a *hetedik fejezet* az elvégzett vizsgálatokra alapozva foglalkozik a gazdasági terminusok terminológiai harmonizációs kérdéseivel és a fogalmi ekvivalencia különböző eseteinek fordítóközpontú csoportosításával. A *nyolcadik fejezetben* egy általam végzett esettanulmányt mutatok be, amelynek célja a *cégbíróság* domén elemzése és megjelenítési lehetőségének bemutatása. A *kilencedik fejezet* a disszertáció összefoglalója, amelyben a kutatás eredményeit összegzem. Az *irodalom* és a *források* után az *ábrák jegyzéke,* majd a *táblázatok jegyzéke* következik. A *függelék* a vizsgált terminológiai adatbázisokból tartalmaz illusztrációkat.

6. A kutatás eredményeinek tézisekben való összefoglalása

1) A kutatás témája több tudományterületet is érint, ebből adódóan az egyes kérdések alapfogalmait a különböző szerzők gyakran eltérő módon közelítik meg, ami esetenként ellentmondásokhoz vezet. Kritikai összehasonlító vizsgálatot végeztem a fordítástudománynak, a terminológiának, a szaknyelvnek és a lexikográfiának a kutatás szempontjából releváns szakirodalmi közleményein. Kimutattam a különböző szemléletű értelmezések azonos és eltérő jegyeit. Megadtam az általam használt jelentések fogalomalapú meghatározását.

2) A fordítások volumenének és a szakszerűség követelményeinek növekedése szükségessé teszi a fordítást támogató eszközök fejlesztését és használatát. A disszertáció bevezető részében összefoglaltam azokat az elméleti és gyakorlati ismereteket, amelyek a fordítást támogató rendszerek fejlesztéséhez és használatához szükségesek a fordító számára.

3) Vizsgálataim tárgykörét a gazdasági szaknyelv, ezen belül elsődlegesen az olasz–magyar nyelvpár közötti fordítás kérdéseire fókuszáltam. Összegyűjtöttem és megvizsgáltam, hogy a Magyarországon nyomtatásban kiadott egynyelvű olasz, olasz–magyar, magyar–olasz szótárak, szakszótárak és lexikonok milyen mértékben felelnek meg a fordítástámogatás követelményeinek. Megállapítható, hogy egyre több, a gazdaság szűk szegmensére korlátozódó, maximum néhány ezer címszót tartalmazó szótár, szójegyzék jelenik meg, azonban ezek hasznosságuk ellenére sem tudják pótolni a modern, számítógéppel támogatott adatbázisokat.

A terminológia és a lexikográfia kapcsolatának elemzése azért fontos, mert a két területnek vannak közös jellemző jegyei, mégis, főleg szemléletükben és az eredmények használhatósága területén jelentős eltérések is vannak közöttük. A fordítói segédeszközök vizsgálata során kimutattam, hogy a két terület

(szemasziológiai és onomasziológiai) szemléletbeli különbségei miatt, a lexikográfiai szempontok alapján készített segédletek korlátozott mértékben használhatók a fordítási folyamatban.

A terminológia és a fordítástudomány kapcsolódási pontjai között kiemelt szerepet játszik az *ekvivalencia*. A kérdéskör részletes elemzésével rámutattam, hogy a fordítónak a két nyelv közötti fordítás során a lexikai, pragmatikai egyeztetésen túl a fogalmi megfelelőséget is meg kell teremtenie.

A gazdasági szaknyelv leírása a szaknyelvkutatás és a terminológia szemszögéből egyaránt történhet. E két megközelítés kiindulópontja más (a terminológiát nem a szaknyelvkutatás egy szűk területének tekintem), mert míg a szaknyelvkutatásban a nyelvészeti rendszerezés a domináns, addig a terminológiában a fogalmi rendszer vizsgálata és ezen belül a nyelv és a szakismeretek egysége jelenti a kutatás tárgyát. A két terület között vannak átfedések, ezért figyelembe kell venni a szaknyelvi kutatások eredményeit is. Elemzéseim középpontjában a *gazdasági szaknyelv* terminológiai szempontok szerinti vizsgálata áll, ezért nemcsak lexikai jellemzőket, hanem a fogalmi rendszerek és terminusok jellemzőit, tehát a nyelvi jellegzetességek és a szakismeretek egységét vizsgáltam. Ennek szellemében a szakirodalom alapján a gazdasági szaknyelv olyan részterületeit vizsgáltam részletesen, mint a jog és az uniós-adminisztráció szaknyelve.

4) Vizsgálataim jelentős részét a fordítói segédeszközök elemzése képezte, mivel a fordítások volumene és a szakmai ismeretek rohamos növekedése miatt a szakfordítás minőségi követelményei csak megfelelő segédletekkel biztosíthatók. A hazai fordításkutatás egyik kiemelt feladata lehet a magyar fordítók rendelkezésére álló fordítói segédeszközök felmérése, azok használhatóságának értékelése, és a nemzetközi szint eléréséhez szükséges fejlesztés tudományos-szakmai elemzése. Kétféle szótárvizsgálatot végeztem; a kutatások egyik részének tárgyát hazai kiadású, nyomtatott és elektronikus

szótárak képezték. A vizsgálatok másik részét a külföldön létrehozott terminológiai adatbázisok terminológiai elvű alapjainak, a felépítés elveinek, a működésnek, az építési munkálatok fázisainak és a használat rendszerének az elemzése képezte. Ezeknek a kutatásoknak a célja a már működő terminológiai adatbázisok környezetében felhalmozott tapasztalatok leírása a magyar terminológia-fejlesztésben való felhasználás céljából.

A vizsgálatok első csoportjában a célom az volt, hogy felmérjem a gazdasági terminusok feldolgozottsági fokát és hitelességét a hazai kiadású, gazdasági témájú nyomtatott és elektronikus fordítói segédeszközökben. A formai és tartalmi jellemzők leírásán túl, többek között azt is vizsgáltam, hogy a megvalósított művek milyen mértékben felelnek meg a *referenciamű* követelményeinek. Megállapítottam, hogy a vizsgált szótárak lexikográfiai szempontok alapján készültek, így nem tartalmaznak a fordítás során szükséges terminológiai adatokat. Az olasz–magyar nyelvpárban hiány mutatkozik az átfogó tematikájú hagyományos szerkesztésű gazdasági szakszótárakban is.

A második típusú szótárvizsgálatban terminológiai módszereket alkalmaztam és az egyes szócikkeket a fogalmi ekvivalencia szempontjából elemeztem. Azt vizsgáltam, hogy a terminológiai rendszerek közötti eltérésekből eredő fogalmi különbségek megmutatkoznak-e a szótárakban, és ha igen, hogyan kezelik ezeket. A szótárak általában szójegyzék jellegűek és nem biztosítanak elegendő nyelvi és szakmai (fogalmi) információt.

A szerkesztési módból eredő tartalmi pontatlanságoknak több oka van: a) a nyomtatott szótárak jellemzőit nagymértékben meghatározzák a hordozó típusából eredő kötöttségek (viszonylag kevés információ tárolására képesek, nehezen frissíthetők); b) a szótárak elsősorban szemasziológiai megközelítésűek, és nem állnak bennük rendelkezésre fogalmi jellegű információk; c): a fordítási ekvivalensekre utaló részletes információk hiányoznak.

A vizsgálataim szerint a magyar nyelvű fordítást támogató elektronikus szótárak terén, az offline (CD, DVD) és online szótárakban egyaránt hiány mutatkozik. Az első típusból kevés referenciaművet adtak ki, a második típusnál megbízhatósági kérdések is felmerülnek. A tapasztalatok alapján úgy tűnik, hogy a webkettőre jellemző „tömegek bölcsességének elve" ezen a területen nem működik megfelelő módon mindaddig, amíg a terminológiai szemléletmód nem terjed el széles körben. Ezt a terminológia szervezett oktatása oldhatja meg.

5) Az elektronikus terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok jelentik napjainkban a fordítástámogatás leghatékonyabb eszközeit. Kidolgozásuk összetett, több aprólékos terminológiai, szakmai, lexikográfiai, informatikai ismeretből álló feladat megoldásából áll. Formai és tartalmi jellemzőik leírásához két online terminológiai projektet vizsgáltam meg részletesen: a TERMit adatbázisát (Magris et al. 2002) és az EOHS Term tudásbázisát (Agrario 2003, Castagnoli 2003, 2006). Mindegyik adatbázis többnyelvű, de egyikben sem szerepel a magyar nyelv, így a felépítésre, fogalmi kapcsolatokra vonatkozó elemzéseimet kiterjesztettem más nyelvpárokra. A legfontosabb szerkesztési alapelvek: 1.) a fogalomközpontúság (kódszámmal rögzített fogalmak és definícióik jelentik a kiindulási alapot), 2.) a terminusok autonómiája (egy terminushoz egy fogalom sorolandó), 3.) a forrásokkal szemben támasztott szigorú előírások és 4.) a szakemberek bevonása a fejlesztésbe. Tudományos publikációk és személyes tapasztalatcserék alapján az *adatbázis* és a *tudásbázis* algoritmusának minél részletesebb leírását adtam. Mindkét segédeszköz készítési algoritmusa igen részletes, terminológiai szempontokon alapul. Számos többletinformációt tartalmaznak a korábbi referenciaművekhez képest, így pl. a kontextuson felül részletes információt nyújtanak a terminusok közti ekvivalenciáról (ekvivalenciaszintekről), külön jelölik, ha nem terminust, hanem fordítási ekvivalenst tüntetnek fel. A szakfordító egy helyen, jelentős időmegtakarítással juthat hozzá a fordítás

minőségét meghatározó, megbízható információkhoz. A terminusok rendszerbe foglalva találhatók, ami alapján meghozható a döntés a kontextusnak megfelelő terminus kiválasztásáról.

A TERMit terminológiai adatbázis és az EOHS Term tudásbázis megvalósított célja a minél pontosabb és részletesebb nyelvi és szakmai információk átadása, ezért megbízhatóság szempontjából mintául szolgálhatnak. A terminológiai adatbázisok és tudásbázisok kreatív segédeszközök, igény szerint alakíthatók, továbbfejleszthetők, komplex módon kezelik a terminológiai kérdéseket, már átvezetve a számítógépes ontológia területére. A terminológiai adatbázis alkalmazható a nemzetközi és országspecifikus gazdasági terminusok leíró jellegű bemutatására vagy szervezeteken belüli előíró jellegű közzétételére.

A disszertációnak az adatbázisokra vonatkozó eredményeket leíró fejezetében röviden kitérek más vállalatok és intézmények adatbázisaira, és megemlítek egyéb kezdeményeseket is. Rövid elemzésem rámutat arra, hogy nemcsak a pontos szerkesztési elvek és szabályok megléte lényeges, de azok következetes betartása legalább ugyanannyira fontos.

A terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok a szakismeretek rendezésére alkalmas olyan eszközök, amelyek a tudástranszfert szolgálják. Ezekre az eszközökre bármely szakmának szüksége lehet. A magyar gazdasági szakemberek és szakfordítók számára nem áll rendelkezésre a nemzetközi elvárásoknak megfelelő adatbázis. A gazdaságnak is és a tudományos kutatásnak is nagy hasznára válna, ha a hazai terminológiai munkálatok nyomán terminológiai adatbázisok születnének. A vizsgálatok eredményei azt bizonyítják, hogy a magyar terminológiai adatbázisok fejlesztésének minden feltétele biztosítható. Nyelvészek és szakemberek hosszú távú, összehangolt együttműködésével az egyes adatbázisokat integrálni is lehetne. Ennek eredményeképpen komplexebb és megbízhatóbb segédeszközök állnának a

fordítók rendelkezésére. Az állami támogatással létrehozott nemzeti terminológiai adatbázisok a terminológiapolitika hatékony eszközei lehetnek.
6) A gazdasági szakfordítók számára a fordítási ekvivalensek megtalálása különösen akkor jelent nehézséget, ha a másik társadalmi-gazdasági rendszerben eltérő fogalmak, intézmények léteznek (például hivatalok, okiratok, szakmák), és az analóg fogalmak használata megtévesztő lehet. A *cégbíróság* doménon végzett vizsgálataim eredményei szerint a fogalomalapú megközelítés, amely a fogalmak behatárolásával megmutatja a rendelkezésre álló lehetőségeket, ezekben az esetekben is segít az ekvivalens megadásában. Vizsgálataim egyik céljának megfelelően leírtam a szakfordítók számára azokat a terminológiai módszereket, amelyeket akkor is lehet alkalmazni, ha a terminusok között nem áll fenn teljes ekvivalencia.

A gazdasági domén elemzését eredeti szakmai szövegek gyűjtésével, nyomtatott és elektronikus források felhasználásával végeztem. Az autentikus anyagok kiválasztása kutatás-módszertani szempontból fontos, mivel ezek jelentenek valóban hiteles forrást. A domén elemzésekor a terminológiában szokásos elemző és leíró módszerekkel gyűjtöttem és elemeztem a terminusokat és definíciókat. Az elsődleges forrásokat a cégbírósági iratok, a másodlagos forrásokat az olaszországi és a magyarországi vonatkozó jogszabályok, valamint egyéb hivatali tájékoztatók jelentették. Ezek segítségével készítettem el a fogalmi hálókat, amelyeket a Visio elnevezésű szoftver segítségével ábrázoltam.

A magyar nyelvű tudományos irodalomban nem szerepel súlyának és a nemzetközi irodalom gyakorlatának megfelelő mértékben a terminusszabványosítás és -harmonizáció kérdése. A nemzetközi szabvány (ISO 860:2007) és szakirodalom (Cabré 1996, Picht 2005, Fóris, Sermann 2010) alapján részletesen elemeztem és leírtam a szabványosítás és harmonizáció fogalmait és a folyamat részleteit. A terminológiai harmonizáció fogalmát egyfelől szűkebb, szabvány szerinti, másfelől jóval tágabb, terminológia-

elméleti értelmezésben használják. A fogalmi azonosságon túl megvizsgáltam a funkcionális azonosság kérdéskörét, javaslatot tettem a terminológiai harmonizáció speciális eseteinek leírására, amelyet *fordítói,* illetve *fordítási harmonizációnak* neveztem el. *Fordítói harmonizáció*nak az egyes fordítók terminológiai szempontok alapján létrehozott egyéni megoldásait neveztem, *fordítási harmonizációnak* pedig azt a folyamatot, amely során a terminológusok a terminológiai adatbázisokban rögzítik a terminusjavaslatokat.

Az ekvivalenciaesetek csoportosításához többféle osztályozást is megvizsgáltam: a terminológiában leginkább elterjedt hármas felosztást (teljes ekvivalencia, részleges ekvivalencia és az ekvivalencia hiánya), majd Arntz et al. (2009) négyes osztályozását (teljes ekvivalencia, átfedés, inklúzió és az ekvivalencia hiánya). Ez utóbbit alkalmaztam kiindulásként, és a gazdasági terminusokra – a vizsgálataim alapján – ettől eltérő csoportosítást dolgoztam ki: a) teljes fogalmi ekvivalencia, b) szinte teljes fogalmi ekvivalencia, c) funkcionális azonosság, d) az ekvivalencia hiánya.

7) Esettanulmányt végeztem és egy, a gyakorlat szempontjából releváns területet vizsgáltam meg: a *cégiratok hiteles fordítását*. Ennek a doménnek a terminusai az üzleti nyelvhez tartoznak, és elsősorban az adott ország fogalmi rendszeréhez kötődnek. Az országspecifikusság elsősorban az intézményeket és a hivatalos iratokat jelölő terminusokban nyilvánul meg. A tárgykör elemzéséhez elsőként megvizsgáltam a hazai kiadású szótárakat; ezek adatai gyakran ellentmondásosnak bizonyultak, és nem koherensek az olaszországi terminusokkal. A *cégbíróság* domén terminológiai elemző leírásával bemutattam a terminológusi munka folyamatát. Autentikus szövegekből kinyert definíciók alapján a lényeges fogalmi jegyek meghatározásával az ekvivalenciaszint megállapítható volt.

Az esettanulmány mintát adott arra, hogyan található meg terminológiai módszerekkel a megfelelő ekvivalens, és hogyan alkalmazható a *fordítói harmonizáció*. A terminusjavaslatok kidolgozása időigényes tevékenység,

rögzítésükkel, hozzáférhetőségük megoldásával azonban jelentősen meggyorsítható a fordítás. A terminológiai vizsgálatok elvégzése és az eredmények közzététele a fordításorientált terminológia feladata, és az adatbázisokban külön szerepeltethető a *fordítási javaslat* mint kategória.

A disszertációban leírt eredmények arra hívják fel a fordítók figyelmét, hogy

- ismerjék meg a terminológiai szemléletmódot, és ennek megfelelően alakítsák a fordítói stratégiájukat;
- ismerjék meg a terminológiai segédeszközöket, és váljanak azok tudatos felhasználóiává.

7. Az elért eredmények hasznosítási lehetőségei

Kutatásom eredményei többféle hasznosítási lehetőséget kínálnak:

- a gazdaság és a gazdasági szaknyelv terminológiai szempontú behatárolása további kutatások kiindulópontját képezheti, alkalmazható a szakfordító-képzésben és a vizsgáztatásban, a fordítói gyakorlatban és a fordítói segédeszközök készítése során;
- a szótárvizsgálatok hozzájárulhatnak a gazdasági szakszótárak minőségének javításához és a felhasználókban a szótárakkal kapcsolatban támasztandó követelmények tudatosításához;
- az elektronikus terminológiai adatbázisok algoritmusának, a szerkesztési elveknek és a megbízhatóságot biztosító kritériumoknak a leírása mintául szolgálhat a hazai terminológiai adatbázisok és tudásbázisok készítéséhez;
- a terminológiai harmonizációs elvek és módszerek leírása az ekvivalenciaesetek csoportosításával, és a konkrét gazdasági domén leírása támpontot nyújthatnak a szakfordítók terminológiai oktatásához, a fordítás gyakorlatához, valamint a fordítói segédeszközök készítéséhez.

8. A tézisekhez felhasznált irodalom

Agrario, C. 2003. *Creazione di una knowledge base multilingue in materia di sicurezza sul lavoro: database terminologico quadrilingue e rappresentazione sistematica delle relazioni concettuali.* Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori.

Albertazzi, R. 2000. *Nefrologia: Dialisi – Saggio traduttivo e Studio Terminologico. Una nuova prospettiva nell'estrazione delle definizioni direttamente da corpora costruiti ad hoc.* Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori.

Arntz, R., Picht, H., Mayer, F. 2009. *Einführung in die Terminolgiearbeit*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag. (6. Aufl.).

Cabré, M. T. 1996. L'attività terminologica: armonizzazione e prospettive di interscambio. In: Intini, G. (ed.) *La terminologia tecnica e scientifica. Attualità e prospettive*. Roma: Ministero dell'Università e della Ricerca Scientifica e Tecnologica. Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato. 37–44.

Castagnoli, S. 2003. *Creazione di una knowledge base multilingue in materia di sicurezza sul lavoro: database terminologico quadrilingue, codifica e modalità di interrogazione del corpus di riferimento.* Dissertazione. Alma Mater Studiorum Università di Bologna. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori.

Castagnoli, S. 2006. Turning a termbase into an integrated knowledge base: the Environmental and Occupational Health & Safety terminology website. Proceedings of "La Formazione in Terminologia", *mediAzioni* 3.

szám, On-line Journal of Interdisciplinary Studies in Languages and Cultures. (http://www.mediazionion-line.it/monografici/castagnoli_ita.htm).

Fóris Á., Sermann E. 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 1. szám, 41–54.

Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.

Fóris Á. 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Heltai P. 2004. A fordító és a nyelvi normák I. *Magyar Nyelvőr* IV. évfolyam, 4. szám, 407–434.

Heltai P. 2005. A fordító és a nyelvi normák II. *Magyar Nyelvőr* CXXIX. évfolyam, 1. szám, 30–58.

Klaudy K. 1997. *Bevezetés a fordítás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.

Klaudy K. 2007. Hipotézisalkotás a fordítástudományban. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. MANYE Kongresszus előadásai*. Gödöllő. 2006. április 10-12. (A MANYE Kongresszusok előadásai 3.) Vol 3. Pécs–Gödöllő: MANYE – Szent István Egyetem, 173–179.

Lévy, P. 2008. Az értelmiség új felelőssége a kommunikáció korában. *Információs társadalom* VIII. évfolyam, 4. szám, 8–11.

Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (eds.) 2002. *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli.

Oeser, E., Picht, H. 1985. Terminologieforschung in Europa: ein historischer Überblick. In: Hoffmann, L., Kalverkämper, H., Wiegand, H. E. (eds.) *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft.* Berlin, New York: Walter de Gruyter. 336–341.

Picht, H. 2005. Normative and descriptive terminology work – a real dichotomy? In: *Актуальные проблемы английской лингвистики и лингводидактики. Сборник научных трудов.* Московский педагогический государственный университет. Факультет иностранных языков, английскуе отделение. Прометей издательство: Москва.

Wüster, E. (Bauer, L. Hg.) 1985. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie.* Copenhagen: HEPU-tryk. (2. Aufl.).

A tézisekhez felhasznált forrás

ISO 860:2007 Terminology work — Harmonization of concepts and terms szabvány.

9. Publikációs jegyzék

Az értekezés témájához kapcsolódó publikációk és tudományos előadások

Tanulmány:

Tamás D. 2007. Az olasz gazdasági szótárakról. In: Fóris Á., Tóth Sz. (szerk.) *Ezerarcú lexikon*. (Terminologia et Corpora – Supplementum 2.). Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola. 41–55.

Tamás D. 2007. A Magyarországon megjelent nyomtatott gazdasági szótárakról. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő.* (Lexikográfiai füzetek 3.). Budapest: Akadémiai Kiadó. 189–222.

Fóris Á., B. Papp E., Bérces E., Czékmán O., Tamás D. 2008. Terminusok jelentésmegadása a szótárakban. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában. A XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai.* Siófok, 2007. április 19–21. (A MANYE Kongresszusok előadásai 4.) Budapest–Siófok: MANYE – Kodolányi János Főiskola. 172–176.

Tamás D., Fóris Á. 2008. La lingua speciale dell'economia. *Quaderni Vergeriani* Vol. IV, n. 4, 69–90.

Tamás D. 2009. Az olasz és a magyar gazdasági rendszerek eltéréseinek hatása a gazdasági terminológiára. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. MANYE Kongresszus előadásai.* Budapest. 2008. április 3–5. (A MANYE Kongresszusok előadásai 5.) Budapest: MANYE – Balassi Bálint Intézet. 790–796.

Tamás D. 2009. A trieszti TERMit adatbázis vizsgálata. *Magyar Terminológia* 2. évfolyam, 2. szám, 213–235.

Tamás D. 2010. A fordítói terminológiai adatbázisok olaszországi tapasztalatairól. In: Zimányi Á. (szerk.) *A tudomány nyelve – A nyelv tudománya. XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai.*

Eger, 2009. április 16–18. (A MANYE Kongresszusok előadásai 6.) Budapest–Eger: MANYE – Eszterházy Károly Főiskola, 780–786.

Tamás D. 2010. La knowledge base EOHS Term, ossia un vocabolario online creativo. In: Dávid G. Cs., Zelényi A. (szerk.) *Corvinus nyelvi napok, "Kreativitás és nyelv"*. 2009. szeptember 23–24. Budapesti Corvinus Egyetem IOK Alkalmazott Nyelvészeti Kutató- és Továbbképző Központ. Budapest: Aula Kiadó. 349–355.

Tamás D., Fóris Á. 2010. Fermiamoci un attimo: come si definisce la lingua speciale dell'economia? In: Mihalovics Á., Balogh. J. (szerk.) *Études Françaises 5. Languages de spécialité: recherches et formations. Linguaggi specialistici: ricerca e formazione. Lenguajes para propósitos específicos: investigación y formación.* Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. 2008. június 13–14. Veszprém: Pannon Egyetem Kiadó. 65–70.

Sermann E., Tamás D. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–115.

Recenzió:

Tamás D. 2004. Pollmann T.: Olasz–magyar fordítóiskola. *Fordítástudomány* VI. évfolyam, 2. szám, 126–127.

Tamás D. 2006. Fóris Á.: Hat terminológia lecke. *Alkalmazott Nyelvtudomány* VI. évfolyam, 1-2. szám, 203–205.

Tamás D. 2006. Scarpa, F.: La traduzione specializzata. Lingue speciali e mediazione linguistica. *Fordítástudomány* VIII. évfolyam, 2. szám, 121–125.

Tamás D. 2007. Ablonczyné Mihályka L.: Gazdaság és nyelv. *Magyar Nyelvőr* CIX. évfolyam, 4. szám, 501–503.

Tamás D. 2007. Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (eds.) Manuale di terminologia. *Fordítástudomány* IX. évfolyam, 2. szám, 133–138.

Tamás D. 2008. Oroszi S.: Közgazdasági fogalomtár és angol–magyar szótár. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 1. szám, 134–136.

Tamás D., Tóth G. 2009. Sztanó L.: Olasz–magyar kulturális szótár. *Alkalmazott Nyelvtudomány* IX. évfolyam, 1–2. szám, 123–126.

Tamás D. 2009. Fóris Á.: Kutatásról nyelvészeknek. *Fordítástudomány* XI. évfolyam, 2. szám, 106–110.

Konferenciabeszámoló:

Tamás D. 2005. Fordítástudomány' 2005 – Tudományos konferencia és FTK öregdiák találkozó. II. Fordítástudományi PhD konferencia. Budapest, 2005. március 31. – április 1. *Fordítástudomány* VII. évfolyam, 1. szám, 105–109.

Sermann E., Szladek E., Tamás D. 2008. Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. Veszprém, 2008. június 13–14. *Magyar Terminológia* 1. évfolyam, 2. szám, 311–315.

Méh Éva, Tamás Dóra 2010. Fordítók és Tolmácsok Őszi konferenciája. Budapest, 2009. szeptember 25. *Magyar Terminológia* 3. évfolyam, 2. szám, 118–121.

Előadás:

Fóris Á., Tamás D.: *La terminologia nella traduzione*. Elhangzott: V Convegno Scientifico di Civiltà e Cultura Italiana. 2006. október 24–25. Szombathely, Berzsenyi Dániel Főiskola.

Tamás D.: *Conceptual equivalence in economic dictionaries.* Elhangzott: Currents Trends in Terminology. 2007. november 9–10. Szombathely, Berzsenyi Dániel Főiskola.

Fóris Á., B. Papp E., Bérces E., Czékmán O., Tamás D.: *Terminusok jelentésmegadása a szótárakban*. Elhangzott: Kommunikáció az információs technológia korszakában. XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, 2007. április 19–21. Siófok.

Tamás D.: *Az olasz és a magyar gazdasági rendszerek eltéréseinek hatása a gazdasági terminológiára*. Elhangzott: A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. MANYE Kongresszus, 2008. április 3–5. Budapest.

Tamás D.: *Analisi del termine "cégkivonat" e dei suoi campi semantici*. Elhangzott: VI Convegno Scientifico di Civiltà e Cultura Italiana. 2008. október 2–3. Szombathely, Istituto Superiore Dániel Berzsenyi.

Tamás D.: *A terminológiai adatbázis, mint fordítói segédeszköz*. Elhangzott: Fordítástudomány' 2009 – Tudományos konferencia és FTK öregdiák találkozó. Eötvös Loránd Tudományegyetem – OFFI Zrt. 2009. március 26–27. Budapest.

Tamás D., Fóris Á.: *Fermiamoci un attimo: come si definisce la lingua speciale dell'economia?* Elhangzott: Languages de spécialité: recherches et formations. Linguaggi specialistici: ricerca e formazione. Lenguajes para propósitos específicos: investigación y formación. Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. 2008. június 13–14. Veszprém, Università Pannon.

Tamás D.: *A fordítói terminológiai adatbázisok olaszországi tapasztalatairól*. Elhangzott: A tudomány nyelve – A nyelv tudománya. XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, 2009. április 16–18. Eger.

Tamás D.: *La knowledge base EOHS Term, ossia un vocabolario online creativo*. Elhangzott: "Creatività e lingua" Conferenza dell'Università Corvinus di Budapest, Centro di Istruzione e di Ricerca delle Lingue Straniere, Budapest, il 24–25 settembre 2009.

Publikálás alatt:

Fóris Á., Tamás D. 2007. (előadás) La terminologia nella traduzione. *AMBRA*, közlésre elfogadva.

Tamás D. 2007. (előadás) Conceptual equivalence in economic dictionaries 2007. Currents Trends in Terminology. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola, 2007. november 9–10. In: Fóris, Á., Pusztay, J. (eds.) 2007. *Current Trends in Terminology*. Proceedings of the International Conference on Terminology. Szombathely, Hungary, 9th–10th of November, 2007. – Terminologia et Corpora 4. BDF, Szombathely, ISBN 978–963–9531–95–6, megjelenés alatt.

Tamás D. 2010. (tanulmány) Gazdasági terminusok vizsgálata a terminológiai harmonizáció szempontjából. *Fordítástudomány*, közlésre benyújtva.

A témához szorosan nem kötődő, publikált írások:

Tamás D. 2004. Cenni sul dialetto triestino. In: Sciacovelli, A. D. (ed.) *„Per seguir virtute e canoscenza" miscellanea di studi per Lajos Antal*. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola (az *AMBRA* sorozat különkiadása Antal Lajos professzor tiszteletére). 299–321.